

ΕΚΘΕΣΗ ΑΚΡΟΑΘΗΡΙΟΥ

στην υπόθεση C-354/90 *

I — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

1. Τον Ιούλιο του 1984, κατά τη διάρκεια έρευνας που διενεργήθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας κατά το άρθρο 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ όσον αφορά ενέργειες και παρεμβάσεις του Fonds d'interprofession et d'organisation des marchés des produits de la pêche maritime et des cultures marines (στο εξής: FIOM) στον τομέα της θαλάσσιας αλιείας, η Επιτροπή κάλεσε τις γαλλικές αρχές να της γνωστοποιήσουν τους λεπτομερείς κανόνες εισπράξεως της οιονεί φορολογικής επιβαρύνσεως που είχε θεσπιστεί, μεταξύ άλλων υπέρ του FIOM, με το διάταγμα 75-22 της 13ης Ιανουαρίου 1975, το οποίο διέκρινε κυρίως τη φορολόγηση των εκφορτωνομένων προϊόντων και των εισαγομένων προϊόντων. Οι γαλλικές αρχές, αφού απέστειλαν την απάντησή τους στην Επιτροπή, την πληροφόρησαν, τον Δεκέμβριο του 1984, ότι κατάρτιζαν νέο διάταγμα με το οποίο θεσπίζονταν οιονεί φορολογικές επιβαρύνσεις υπέρ του FIOM. Οι γαλλικές αρχές διευκρίνισαν, ειδικότερα, ότι οι συντελεστές της φορολόγησης που είχαν επιλεγεί για τα εισαγόμενα ή τα εκφορτωνόμενα στη Γαλλία προϊόντα από αλλοδαπά αλιευτικά σκάφη θα ήταν χαμηλότεροι από αυτούς που ίσχυαν για τη γαλλική παραγωγή. Το νέο αυτό διάταγμα δημοσιεύθηκε στο Journal officiel de la République française της 12ης Ιανουαρίου 1985 (διάταγμα 84-1297 της 31ης Δεκεμβρίου 1984).

Κατόπιν των αμφιβολιών που διατύπωσε η Επιτροπή ως προς το αν η φορολογική αυτή επιβάρυνση συμβιβάζεται με τη Συνθήκη, η Γαλλική Κυβέρνηση παρέσχε νέες διευκρινίσεις και κοινοποίησε τα κείμενα των διαταγμάτων, καθώς και το κείμενο της διυπουργικής αποφάσεως της 15ης Απριλίου 1985 περί καθο-

ρισμού του συντελεστή των οιονεί φορολογικών επιβαρύνσεων (η οποία δημοσιεύθηκε στο Journal officiel de la République française της 20ής Απριλίου 1985). Κατά τη διάρκεια του Οκτωβρίου του 1985, η Επιτροπή έλαβε τελική — αρνητική — απόφαση, με την οποία περατώθηκε η διαδικασία που είχε κινηθεί το 1982 όσον αφορά τις χρηματικές ενισχύσεις που αποτελούν το αντικείμενο της διαφοράς που έχει υποβληθεί στο αιτούν δικαστήριο.

2. Στις 21 Ιουνίου 1985, οι Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires και Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon άσκησαν ενώπιον του Conseil d'État της Γαλλικής Δημοκρατίας προσφυγές με αίτημα την ακύρωση της διυπουργικής αποφάσεως της 15ης Απριλίου 1985, για την εφαρμογή του διατάγματος αριθ. 84-1297, της 31ης Δεκεμβρίου 1984, περί θεσπίσεως των οιονεί φορολογικών επιβαρύνσεων. Προς στήριξη των προσφυγών τους, οι ανωτέρω προβάλλουν, μεταξύ άλλων, παράβαση της τελευταίας φράσεως της παραγράφου 3 του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΟΚ.

3. Κατά την παράγραφο 3 του άρθρου 93 της Συνθήκης,

« Η Επιτροπή ενημερώνεται εγκαίρως περί των σχεδίων που αποβλέπουν να θεσπίσουν ή να τροποποιήσουν τις ενισχύσεις, ώστε να δύναται να υποβάλει τις παρατηρήσεις της. Αν κρίνει ότι σχέδιο ενισχύσεως δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά, κατά το άρθρο 92, κινεί αμελλητί τη διαδικασία που προβλέπεται από την προηγούμενη παράγραφο. Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν δύναται να εφαρμόσει

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

τα σχεδιαζόμενα μέτρα πριν η Επιτροπή καταλήξει σε τελική απόφαση.»

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Antonino Abate, κύριο νομικό σύμβουλο, και Michel Nolin, μέλος της Νομικής της Υπηρεσίας.

4. Θεωρώντας ότι η διαφορά θέτει ζήτημα ερμηνείας του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, της Συνθήκης, το Conseil d'État της Γαλλικής Δημοκρατίας αποφάσισε στις 26 Οκτωβρίου 1990, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης, να αναστείλει τη διαδικασία μέχρις ότου το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποφανθεί επί του

7. Το Δικαστήριο, κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

II — Περίληψη των γραπτών παρατηρήσεων που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

« αν η τελευταία φράση του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης της 25ης Μαρτίου 1957 έχει την έννοια ότι επιβάλλει στις αρχές των κρατών μελών υποχρέωση της οποίας η μη εκπλήρωση θίγει το κύρος των πράξεων με τις οποίες εκτελούνται μέτρα ενισχύσεων, λαμβανομένης ιδίως υπόψη μεταγενέστερης αποφάσεως της Επιτροπής που αναγνωρίζει ότι τα μέτρα αυτά συμβιβάζονται με την κοινή αγορά ».

5. Η απόφαση του Conseil d'État πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 30 Νοεμβρίου 1990.

6. Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της ΕΟΚ, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν:

— η Κυβέρνηση της Γαλλικής Δημοκρατίας διά του οικείου Υπουργείου Εξωτερικών, εκπροσωπούμενου από τους Jean-Pierre Puissochet και Gérard de Bergues, αντιστοίχως πληρεξούσιο και αναπληρωτή πληρεξούσιο της κυβερνήσεως,

8. Κατά τη *Γαλλική Κυβέρνηση*, η εκ μέρους κράτους μέλους παράβαση της υποχρέωσης που προβλέπεται στο άρθρο 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, της Συνθήκης δεν επηρεάζει το κύρος των πράξεων που εκδίδονται προς εφαρμογή των σχεδιαζόμενων μέτρων.

9. Προς στήριξη της απόψεως αυτής, η Γαλλική Κυβέρνηση υπενθυμίζει τη νομολογία του Δικαστηρίου (αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1964, υπόθεση 6/64, Costa κατά Enel, Rec. 1964, σ. 1141· της 19ης Ιουνίου 1973, υπόθεση 77/72, Carlongo, Rec. 1973, σ. 611· της 11ης Δεκεμβρίου 1973, υπόθεση 120/73, Lorenz, Rec. 1973, σ. 1471· της 22ας Μαρτίου 1977, υπόθεση 78/76, Steinike και Weinling, Rec. 1977, σ. 595· και της 14ης Φεβρουαρίου 1990, υπόθεση C-301/87, Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 1990, σ. I-307), από την οποία συνάγει το συμπέρασμα ότι η τελευταία φράση του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης έχει απευθείας εφαρμογή, ενώ οι λοιπές διατάξεις των άρθρων 92, 93 και 94 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν δημιουργούν δικαιώματα υπέρ των ιδιωτών, εκτός εάν εκδοθεί απόφαση της Επιτροπής (ή, κατά περίπτωση, πράξη του Συμβουλίου βάσει του άρθρου 94). Ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων μπορεί να ζητηθεί η εκτέλεση της αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία κρίνεται ότι ένα συγκεκριμένο μέτρο συμβιβάζεται ή δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, από την

ανωτέρω νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να μεριμνούν, μέχρις ότου αποφανθεί η Επιτροπή, για την τήρηση της απαγορεύσεως που θεσπίζει η τελευταία φράση του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Από τη στιγμή που η Επιτροπή λαμβάνει απόφαση, τα δικαστήρια δεν μπορούν παρά να εφαρμόζουν την απόφαση αυτή.

10. Παραπέμποντας στην απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Ιουλίου 1974, υπόθεση 173/73, Επιτροπή κατά Ιταλίας Rec. 1974, σ. 709), η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν φαίνεται να υποχρεώθηκε ποτέ η Επιτροπή να θεωρήσει μια ενίσχυση ως ασυμβίβαστη προς τη Συνθήκη με μόνη αιτιολογία ότι δεν είχε τηρηθεί το άρθρο 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Εξάλλου, η πρακτική την οποία ακολουθεί η Επιτροπή επιβεβαιώνει την άποψη αυτή. Ομοίως, κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, η Επιτροπή δεν υποχρεούται να ζητήσει την επιστροφή του μέρους της ενισχύσεως που έχει ήδη καταβληθεί κατά παράβαση της απαγορεύσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης, έστω και αν το επίμαχο καθεστώς αποδειχθεί τελικά ασυμβίβαστο προς τη Συνθήκη (απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 1983, υπόθεση 52/83, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1983, σ. 3707).

11. Η Γαλλική Κυβέρνηση αναφέρει ότι το Δικαστήριο, με την προαναφερθείσα απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1990, Επιτροπή κατά Γαλλίας, δεν έκανε δεκτή την άποψη της Επιτροπής ότι οι μη κοινοποιηθείσες ενισχύσεις είναι αφ' εαυτές παράνομες. Από την απόφαση αυτή συνάγεται, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή υποχρεούται να προβαίνει στην κατ' ουσία εξέταση του συμβιβαστού των κρατικών ενισχύσεων με την κοινή αγορά, έστω και αν το οικείο κράτος δεν έχει τηρήσει την απαγόρευση που θεσπίζει το άρθρο 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση. Συνεπώς, η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρήσει μια ενίσχυση ως ασυμβίβαστη προς τη Συνθήκη με μόνη αιτιολογία την παράβαση της τελευταίας αυτής διατάξεως. Το Δικαστήριο αναγνώρισε στην Επιτροπή το δικαίωμα να διατάσσει το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος να αναστείλει την καταβολή της επίμαχης ενισχύσεως εν ανα-

μονή του αποτελέσματος της εξετάσεως της ενισχύσεως. Αν το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν συμμορφωθεί, η Επιτροπή μπορεί να προσφύγει απ' ευθείας στο Δικαστήριο και να ζητήσει να αναγνωρισθεί η παράβαση της Συνθήκης, συνεχίζοντας παράλληλα την επί της ουσίας εξέταση του συμβιβαστού της ενισχύσεως με την κοινή αγορά. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, από αυτή τη διευκρίνιση του Δικαστηρίου προκύπτει ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν μπορούν να ακυρώσουν μια απόφαση κράτους μέλους για χορήγηση ενισχύσεως με μόνη αιτιολογία την παράβαση των διαδικαστικών κανόνων του άρθρου 93. Πράγματι, αν συντρέχει τέτοια περίπτωση παραβάσεως, η Επιτροπή είναι υποχρεωμένη να συνεχίσει την επί της ουσίας εξέταση της ενισχύσεως και να καταλήξει, ενδεχομένως, στο συμπέρασμα ότι η ενίσχυση συμβιβάζεται με την κοινή αγορά. Όμως, όπως ανέφερε ο κυβερνητικός επίτροπος Fouquet ενώπιον του Conseil d'État της Γαλλίας, « δεν γίνεται κατανοητό γιατί ένα εθνικό δικαστήριο θα επέβαλλε σε κράτος μέλος, στην περίπτωση ενισχύσεων που έχουν κριθεί σύμφωνες με την κοινή αγορά, έναν κανόνα νομιμότητας τον οποίο το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αρνήθηκε να εφαρμόσει έναντι του κράτους αυτού παρά το σχετικό αίτημα της Επιτροπής ».

12. Καταλήγοντας, η Γαλλική Κυβέρνηση προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που του υπέβαλε το Conseil d'État της Γαλλίας ότι το άρθρο 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, της Συνθήκης έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη υποχρέωση της οποίας η παράβαση, αυτή καθαυτή, να επηρεάζει το κύρος των εθνικών αποφάσεων με τις οποίες θεσπίζονται οι ενισχύσεις.

13. Κατά την *Επιτροπή*, στο ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο προσήκει απάντηση η οποία να διαφυλάσσει και να ενισχύει την άμεση εφαρμογή του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, της Συνθήκης. Αν δεν υπήρχε η άμεση αυτή εφαρμογή και οι επακόλουθες συνέπειες για τις διοικητικές

αρχές, τα εθνικά δικαστήρια και τους ιδιώτες, η Επιτροπή δεν θα είχε καμία δυνατότητα να αντιμετωπίσει τις παράνομες πρακτικές τις οποίες συχνά εφαρμόζουν ορισμένα κράτη μέλη. Η απαγόρευση που θεσπίζει το άρθρο 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, και η ανεπιφύλακτη υποχρέωση που απορρέει από την απαγόρευση αυτή για τα κράτη μέλη δικαιολογούνται από την όλη δομή του άρθρου 92 και, ειδικότερα, από την αποκλειστική αρμοδιότητα που αναγνωρίζει το άρθρο αυτό στην Επιτροπή. Στην παράγραφο 1, το εν λόγω άρθρο διατυπώνει την αρχή της γενικής απαγορεύσεως των ενισχύσεων. Οι ενισχύσεις μπορούν να κριθούν ως μη επιτρεπόμενες στην απαγόρευση αυτή μόνο κατόπιν ελέγχου εκ μέρους της Επιτροπής και εφόσον είναι σύμφωνες με τις παρεκκλίσεις που προβλέπουν οι παράγραφοι 2 και 3 του άρθρου 92 της Συνθήκης. Ελλείψει ρητής αδείας της Επιτροπής, οι ενισχύσεις απαγορεύονται. Η απαγόρευση του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, της Συνθήκης αντικατοπτρίζει απλώς την απαγόρευση του άρθρου 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης, στην οποία προσδίδει ουσιαστικό περιεχόμενο και πρακτική αποτελεσματικότητα. Ο δεσμευτικός, απόλυτος και ανεπιφύλακτος χαρακτήρας της απαγορεύσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης προκύπτει από τη διατύπωση του άρθρου, η οποία δεν αφήνει κανένα περιθώριο για την παραμικρή έστω εξαίρεση, και από τη λειτουργία που επιτελεί η απαγόρευση αυτή για την επίτευξη των σκοπών των άρθρων 92, και 93 της Συνθήκης. Προς στήριξη της απόψεως αυτής, η Επιτροπή παραθέτει χωρία των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα στην προαναφερθείσα απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1990, Γαλλία.

Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, στα πλαίσια του κοινοτικού θεσμικού δικαίου περί ενισχύσεων, διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα. Οι εθνικές πράξεις εκτελέσεως μέτρων ενισχύσεων οι οποίες δεν έχουν εκ των προτέρων επιτραπεί από την Επιτροπή στερούνται νομίμου ερείσματος, λόγω της ελλείψεως αρμοδιότητας της αρχής που τις εξέδωσε. Από τον συνδυασμό των άρθρων 92, παράγραφος 2, και 93,

παράγραφος 3, της Συνθήκης επιβεβαιώνεται η άποψη ότι τα κράτη μέλη δεν έχουν αρμοδιότητα να χορηγούν ενισχύσεις αφιστάμενα του κοινοτικού θεσμικού πλαισίου. Από αυτό έπεται ότι κατά την εκτίμηση του συμβιβαστού μιας ενισχύσεως με την κοινή αγορά, υπό την έννοια του άρθρου 92, παράγραφος 1, τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα πριν από την έκδοση τυχόν αποφάσεως περί συμβιβαστού της ενισχύσεως, δεν μπορεί να μη λαμβάνεται υπόψη τυχόν παράβαση της απαγορεύσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση. Η παράβαση της απαγορεύσεως αυτής συνεπάγεται, αναγκαστικά, το ασυμβίβαστο της ενισχύσεως, χωρίς να είναι δυνατή η εκ των υστέρων απάλειψη αυτού του ελαττώματος ούτε από την Επιτροπή ούτε από το Δικαστήριο, διότι η έννοια της κοινής αγοράς έχει γενική εφαρμογή και καλύπτει όλες τις διατάξεις της Συνθήκης και του παραγώγου δικαίου. Μια ενίσχυση δεν μπορεί να συμβιβάζεται με την κοινή αγορά στο μέτρο που αντιβαίνει σε άλλες διατάξεις της Συνθήκης εκτός του άρθρου 92. Η τήρηση του άρθρου 93, παράγραφος 3, είναι εξίσου επιβεβλημένη όπως και η τήρηση των άλλων διατάξεων της Συνθήκης που έχουν απ' ευθείας εφαρμογή. Και τούτο λαμβανομένων υπόψη της οικονομίας και των σκοπών του άρθρου 93 και, ειδικότερα, της χρησιμότητας της παραγράφου 3, τελευταία φράση, για την εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της κοινής αγοράς (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις της 2ας Ιουλίου 1974, Ιταλία κατά Επιτροπής, της 22ας Μαρτίου 1977, Steiner, και της 9ης Οκτωβρίου 1984, Heinen).

14. Για να εξαλειφθούν οι περιπτώσεις παραβάσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, εκ μέρους των κρατών μελών, ο εν λόγω κανόνας πρέπει να ερμηνευθεί λαμβανομένης υπόψη της πρακτικής αποτελεσματικότητάς του. Η ασφάλεια του δικαίου και η ομοιόμορφη εφαρμογή της Συνθήκης πρέπει να εξασφαλίζονται, μεταξύ άλλων, με την πρόβλεψη της δυνατότητας προσφυγής ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, τα οποία καλούνται να ερμηνεύσουν την έννοια της ενισχύσεως προκειμένου να καθορίσουν κατά πόσον ένα μέτρο που έχει θεσπίσει το κράτος κατά παράβαση της διαδικασίας προηγούμενου ελέγχου του άρθρου 93,

παράγραφος 3, έπρεπε να υποβληθεί στον έλεγχο αυτό (προαναφερθείσα απόφαση της 22ας Μαρτίου 1977, Steinike).

Η Επιτροπή επιθυμεί να τονίσει ιδιαίτερα ότι, κατά τη γνώμη της, η αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων πρέπει να διαφυλαχθεί, και μάλιστα να ενισχυθεί. Τα δικαστήρια αυτά αντιπροσωπεύουν μια από τις ασφαλέστερες εκφάνσεις της αρχής της επικουρικότητας και αποτελούν το δεύτερο στήριγμα του συστήματος ελέγχου των ενισχύσεων. Εξάλλου, τα δικαστήρια αυτά θα βρίσκονταν σε αδυναμία να εξασφαλίσουν την επιστροφή των παράνομως χορηγηθεισών ενισχύσεων αν δεν μπορούσαν να βασίσουν την εκτίμησή τους στην εκ μέρους των κρατών μελών παράβαση μιας απόλυτης και ανεπιφύλακτης υποχρέωσης, ήτοι στην παράβαση του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση. Οι επιχειρήσεις που υφίστανται ζημία λόγω της παραβάσεως, εκ μέρους κράτους μέλους, της απαγορεύσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, θα έπρεπε να απολαύουν των πληρεστέρων δυνατών εγγυήσεων, συμπεριλαμβανομένης της επιστροφής των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν αναμρόστως σε ανταγωνιστική επιχείρηση καθώς και ενδεχομένης αποζημιώσεως.

Από την πλευρά της, η Επιτροπή θα έπρεπε να μπορεί, και αυτή, να διαπιστώνει το παράνομο μιας ενισχύσεως λόγω παραβάσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση. Η Επιτροπή θα μπορούσε, έτσι, να κάνει χρήση αυτής της δυνατότητας σε ορισμένες περιπτώσεις και υπό ορισμένες προϋποθέσεις, προκειμένου, π.χ., να αντιμετωπίσει την παράνομη χορήγηση ατομικών ενισχύσεων, δηλαδή ενισχύσεων στις οποίες δεν φαίνεται να έχουν εφαρμογή τα κατεπείγοντα μέτρα που διαπίστωσε το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1990, Γαλλία κατά Επιτροπής, δεδομένου ότι η απόφαση αυτή αφορά ουσιαστικά τα καθεστάτα ενισχύσεων.

15. Η Επιτροπή υπενθυμίζει, στη συνέχεια, ότι το άμεσο αποτέλεσμα αποτελεί αναφάρετο, εγγενές στοιχείο, αρχήθεν υπάρχουσα ιδιότητα, που χαρακτηρίζει ορισμένες νομικές διατάξεις σε σχέση προς άλλες διατάξεις. Η νομολογία του Δικαστηρίου αποκαλύπτει τη δυνατότητα απ' ευθείας εφαρμογής, η οποία αποτελεί, από της γενέσεως του κανόνα, αναπόσπαστο στοιχείο του.

Η σχετική με το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης νομολογία απορρέει από τις προαναφερθείσες αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1964, Costa κατά Enei, της 19ης Ιουνίου 1973, Capolongo, της 11ης Δεκεμβρίου 1973, Lorenz, από τις αποφάσεις στην υπόθεση 121/73, Markmann (Rec. 1973, σ. 1511), και στην υπόθεση 141/73, Lohrey (Rec. 1973, σ. 1527), και από την προαναφερθείσα απόφαση της 22ας Μαρτίου 1977, Steinike. Έναντι του επιτακτικού και μη ανατρεψίμου αμέσου αποτελέσματος, η Επιτροπή δεν διαθέτει αρμοδιότητα προς τροποποίηση του περιεχομένου του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Έτσι, η απόφαση την οποία έλαβε η Επιτροπή στις 9 Οκτωβρίου 1985 βάσει του άρθρου 93, παράγραφος 2, δεν μπορεί ποτέ να θίξει την έκταση εφαρμογής της απαγορεύσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, και, ακόμα λιγότερο, να περιορίσει την εξουσία εκτιμήσεως που διαθέτουν τα εθνικά δικαστήρια.

16. Η Επιτροπή υποστηρίζει, τέλος, ότι, εφόσον αποδειχθεί η ύπαρξη ανεπιφύλακτης υποχρέωσης τηρήσεως της απαγορεύσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, καθώς και ότι η διάταξη αυτή παράγει άμεσο αποτέλεσμα, τυχόν απόφαση της Επιτροπής με την οποία επιτρέπονται παράνομες εκτελεσθείσες ενισχύσεις δεν μπορεί να μεταβάλει τη νομική κατάσταση που θεσπίζει η Συνθήκη και δεν μπορεί να επηρεάσει την αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων. Η απόφαση της Επιτροπής δεν μπορεί να έχει αναδρομική ισχύ και δεν μπορεί ποτέ να τακτοποιήσει εκ των υστέρων τη διαπιστωθείσα παράβαση. Συνεπώς, στο μέτρο που το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διαπιστώσει το παράνομο των ενισχύσεων και να διατάξει την επιστροφή τους, το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος μπορεί να

υποχρεωθεί να συμμορφωθεί προς την απόφαση του εν λόγω δικαστηρίου.

συμβιβάζεται με την κοινή αγορά και επιτράπηκε στη συνέχεια από την Επιτροπή:

Η Επιτροπή αναφέρει ότι έχει συναίσθηση του ενδεχομένου ακυρώσεως, εκ μέρους των αρμόδιων δικαστηρίων, του μέτρου κρατικής ενίσχυσεως λόγω παραβάσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Συνεπώς, μπορεί η Επιτροπή να επιτρέψει μια ενίσχυση, ή μάλλον τη διατήρηση μιας ενίσχυσεως, η οποία συμβιβάζεται κατ' ουσία με την κοινή αγορά, καίτοι είναι παράνομη λόγω παραβάσεως του άρθρου 93, παράγραφος 3, το δε παράνομο αυτό δεν μπορεί να αρθεί. Πρόκειται για μια προσέγγιση του θέματος η οποία όμως δεν έχει νόμιμο έρεισμα. Η προσέγγιση αυτή αποβλέπει στην αντιμετώπιση των διοικητικών αναγκών της Επιτροπής και επιπνέεται, ειδικότερα, από την αρχή της οικονομίας της διαδικασίας. Σκοπός της είναι η αποφυγή δύο επαλλήλων διαδικασιών για την επίτευξη του ίδιου αποτελέσματος. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: όταν ένα κράτος μέλος λαμβάνει αρνητική τελική απόφαση για παράβαση του άρθρου 93, παράγραφος 3, οφείλει να κινήσει διαδικασία αναζήτησεως της παράνομης ενισχύσεως και, ενδεχομένως αν το επιθυμεί, να κοινοποιήσει συγχρόνως στην Επιτροπή σχέδιο ενισχύσεως όμοιας με εκείνη που δεν επιτράπηκε. Ενόψει του νέου αυτού σχεδίου, το οποίο αφορά ενίσχυση συμβιβαζόμενη κατ' ουσία με την κοινή αγορά, η Επιτροπή θα υποχρεούται να επιτρέψει την ενίσχυση σε αρκετά σύντομο χρονικό διάστημα, π.χ. εντός διμήνου. Η ήδη κινηθείσα διαδικασία αναζήτησεως της ενισχύσεως θα καταστεί τότε άνευ αντικειμένου, διότι η επιχείρηση την οποία αφορά θα μπορεί να κρατήσει την (παράνομη) ενίσχυση διά συμφητισμού της με την ενίσχυση που

17. Η Επιτροπή προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στο ερώτημα του Conseil d'Etat της Γαλλίας:

- « 1) Η απαγόρευση που θεσπίζει το άρθρο 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, της Συνθήκης ΕΟΚ επιβάλλει στα κράτη μέλη ανεπιφύλακτη υποχρέωση, η παράβαση της οποίας επηρεάζει το κύρος των πράξεων που εκδίδονται προς εκτέλεση των μέτρων ενισχύσεως.
- 2) Οι διατάξεις του άρθρου 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση, της Συνθήκης ΕΟΚ έχουν άμεσο αποτέλεσμα και δημιουργούν, υπέρ των διοικουμένων, δικαιώματα τα οποία οφείλουν να διαφυλάσσουν τα εθνικά δικαστήρια.
- 3) Μια θετική τελική απόφαση της Επιτροπής, ληφθείσα κατά το άρθρο 93, παράγραφοι 2 ή 3, της Συνθήκης ΕΟΚ δεν μπορεί να έχει αναδρομικά αποτελέσματα και, συνεπώς, δεν μπορεί να εξαλείψει τα ελαττώματα που επηρεάζουν το κύρος των πράξεων που εκδίδονται προς εκτέλεση μέτρων ενισχύσεως. »

G. F. Mancini
εισηγητής δικαστής